



Provinciale MiNa-Raad

Provinciale Milieu- en Natuurraad Antwerpen

MEMORANDUM

n.a.v.

**PROVINCIERAADVERKIEZINGEN
8 OKTOBER 2006**

*Goedgekeurd in de plenaire
zitting van 27 juni 2006*

I. INLEIDING

In oktober staan er opnieuw provincieraadsverkiezingen voor de deur. Sinds het kerntakendebat, zijn de taken en bevoegdheden van de provincies zich na een lange periode van onzekerheid en twijfel, weer duidelijker aan het aftekenen. Naast eigen beleidsvelden heeft de provincie ook een belangrijke coördinerende rol.

Leefmilieu is ook bij uitstek een beleidsdomein waarin de provinciebesturen hun intermediaire rol als bovenlokaal bestuursniveau en motor van de gebiedsgerichte werking kunnen opnemen. Het provinciebestuur moet zich in het milieubeleid, naast het eigen beleid, dikwijls positioneren als onderhandelaar. Ook daar kan de provincie het verschil maken.

De provincie is ook een belangrijke vergunningverlenende overheid. De vergunningverlening is één van de krachtigste zoniet het krachtigste instrument waarover de provincie beschikt om in het milieu- en natuurbeleid sturend op te treden.

Wij verwachten dat de provincie zich op al die gebieden en bij de uitvoering van die taken ambitieus opstelt. De provincies moeten de ambitie hebben hun inwoners een gezondere en groenere provincie te bezorgen.

En natuurlijk moeten natuur en milieu ook stevig verankerd worden in de bevoegdheden: op het vlak van de economie, de landbouw, het onderwijs... Bij het uitstippelen van de beleidslijnen en bij de uitvoering ervan moet een gezonde reflex bestaan om de impact op mens en milieu te bekijken. En om waar mogelijk met win-win-voorstellen op de proppen te komen.

In dit memorandum wil de provinciale MiNa-Raad enkele belangrijke aandachtspunten en aanbevelingen formuleren omtrent duurzame ontwikkeling in het algemeen, en het milieu- en natuurbeleid in het bijzonder.

We willen hiermee de partijen die opkomen voor de verkiezingen duidelijk maken waar het de PMiNa-Raad om te doen is. Deze tekst kan ook achteraf de nieuwe provincieraad en de bestendige deputatie helpen bij het realiseren van een complexe taak : een duurzaam milieu- en natuurbeleid.

II. DUURZAME ONTWIKKELING ALS BINDEND KADER

II.1. Inleiding

Duurzame ontwikkeling betekent dat moet voorzien worden in de behoeften van de gehele bevolking - In Oost, West, Zuid en Noord - zonder daardoor die van toekomstige generaties in het gedrang te brengen (cfr. definitie van duurzame ontwikkeling, congres Rio de Janeiro (1992)). Ook de provincie Antwerpen heeft zich in het verleden reeds bij herhaling - mondeling en schriftelijk - verbonden tot het voeren van een beleid, gestoeld op de principes van duurzame ontwikkeling.

Duurzame ontwikkeling heeft drie evenwaardige pijlers: een sociaal, economisch en ecologisch luik. Sociale componenten zijn o.m. armoedebestrijding, gezondheidszorg, ontwikkelingshulp, enzovoort. De economische pijler slaat o.a. op milieuverantwoorde consumptie- en productiepatronen, op het zuinig omspringen met grondstoffen en energie, ecologisch verantwoorde voedselproductie, en de preventie van afval. Bij de ecologische aspecten zitten bijvoorbeeld het behoud van biodiversiteit, de bescherming van de atmosfeer en het mariene milieu, maar uiteraard is de lijst ook hier langer dan binnen dit bestek wordt weergegeven...

Een duurzaam beleid wordt onder andere gekenmerkt door integratie van de inhoudelijke pijlers, een langetermijnvisie, mondiaal denken maar lokaal handelen, erkenning van (wetenschappelijke) onzekerheden, participatie van de burger in het beleid,...

Duurzame ontwikkeling vergt een aanpassing van het traditionele beleidsmatige denkpatroon, waarbij eerst gedacht wordt aan economische aspecten, dan verdeling, en pas in laatste instantie aan de gevolgen voor milieu en natuur. Denken in termen van duurzame ontwikkeling, houdt in dat men eerst de grenzen afbakt waarbinnen het maatschappelijk-economisch systeem zich kan ontwikkelen (de zogenaamde milieugebruiksruimte) en daarna het 'beslagrecht' dat de milieugebruiksruimte eerlijk verdeelt. Tot slot dient men met de begrensde milieuvorraden de bestaande behoeften zo efficiënt mogelijk tegemoet te komen via technologie, bewustmaking en maatschappelijke reorganisatie.

Nog steeds worden bij de provincie de meeste beslissingen genomen, zónder dat ze getoetst worden aan de criteria voor duurzame ontwikkeling. Door deze bewuste of onbewuste tegenstrijdigheden in verklaringen en daden, worden de normen van diverse (inter)nationale verdragen en overeenkomsten niet nagekomen en steeds onbereikbaar. Bovendien komt de geloofwaardigheid van de provincie - en alle overheden die op gelijkaardige wijze denken en handelen - op de helling te staan.

Ongetwijfeld ligt een deel van het probleem bij de definiëring van bepaalde termen en uitdrukkingen. Vage begrippen als 'duurzame ontwikkeling' worden

door velen makkelijk in de mond genomen, want ze zijn modieus en tegelijk verbinden ze tot weinig of niets. Aan de andere kant leidt deze vaagheid ook tot grote frustraties bij die beleidsmensen die het begrip inhoudelijk en daadwerkelijk willen uitvoeren. In beide gevallen wordt weinig vooruitgang geboekt.

Daarom wil de provinciale MiNa-Raad een aantal voorstellen formuleren die een 'duurzaam beleid' concreet gestalte moeten geven...

II.2. Kwaliteitscriteria voor een goed beleid

1. Langetermijnvisie

Er moet een globale langetermijnvisie¹ in samenspraak met de bevolking opgesteld worden. D.w.z. dat we ook als provinciale overheid beter moeten nadenken over wat we doen, vóór we wat doen. Dit vereist wat strategisch denkwerk rond de volgende vragen:

- Waar wil de provincie Antwerpen staan binnen dit en 30 jaar, en hoe zal zij dan passen binnen Vlaanderen, België, Europa en de rest van de wereld? (Ontwikkelingsvisie en doelstellingen)
- Langs welke paden, via welke tussenstappen, en met welke middelen wil de provincie daar naartoe? (Beleidsvisie)

2. Planning

De beleidsnota

Bij de opstelling van een gezamenlijke beleidsnota, zouden vooraan de doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling van de provincie duidelijk vermeld moeten worden. Om de integratiegedachte concreet gestalte te geven in de beleidsvoornemens, zou voor elk onderdeel van de nota ook een stukje over de implicaties op vlak van duurzame ontwikkeling moeten voorzien worden, uiteraard in overeenstemming met de eerder geformuleerde doelstellingen.

Het milieubeleidsplan

De provinciale MiNa-Raad wenst in dit verband nog enkele opmerkingen uit zijn advies over het ontwerp-PMBP (2003-2007)² in herinnering te brengen. In dit advies wees de Raad erop dat het maken van plannen één zaak is, maar dat deze documenten dode letter blijven indien niet voldoende aandacht wordt besteed aan drie belangrijke pijlers om de planning te ondersteunen:

- De organisatiestructuur - met inbegrip van de bevoegdheidsverdelingen - dient afgestemd te zijn op de uitvoering van het plan
- Er moeten voldoende financiële middelen op de begroting(en) worden voorzien. Minder middelen opzij zetten impliceert dan ook een afslanking van het aantal acties, en geen budgetvermindering van individuele acties. Een

¹ Cfr. "Thema's voor de toekomst. Agenda voor vormgevingsbeleid." (dec.1999) van de Nederlandse provincie Zeeland.

² Advies van de PMiNa-Raad over het ontwerp Provinciaal Milieubeleidsplan 2003-2007, juni 2003

beperkte, maar 'dekkende' selectie van vooral pro-actieve acties en maatregelen is te verkiezen.

- Naast financiële middelen moet ook de nodige mankracht voorzien zijn om acties uit te voeren en op te volgen.

Naast deze drie belangrijke pijlers is uiteraard ook het vastleggen van een timing voor de uitvoering van de acties doorslaggevend. In het toekomstige milieubeleidsplan moet dan ook een bindende timing voorzien worden, en dient een duidelijke prioriteitenstelling te worden opgenomen.

3. Integratie en samenwerking

De volgende stap in het 'duurzaam' denken is het integratiebeginsel. Dit wil zeggen dat het in rekening brengen van milieufactoren een automatisme wordt in het beleid. Integratie speelt zich af op verschillende vlakken:

a. Externe integratie

Wanneer milieuaspecten consequent worden in rekenschap gebracht bij afwegingen en beslissingen op andere beleidsdomeinen.

b. Interne integratie

Integratie zou ook moeten gebeuren tussen de verschillende diensten en bestuursniveaus, thema's en compartimenten ³ van het milieubeleid.

Voor de bevordering van integratie van milieu-aspecten in andere beleidsdomeinen moeten organisatorische instrumenten worden ingezet, zowel op het ambtelijke als beleidsmatige vlak. Mogelijke instrumenten kunnen zijn:

1. geregeld overleg tussen ambtelijke en politieke verantwoordelijken (waarbij ook genomen beslissingen uitgebreider gemotiveerd of toegelicht kunnen worden),
2. het belasten van een ambtenaar met milieu-opleiding, met een signaal- en opvolgingsfunctie, die een duurzaamheidstoets uitvoert op alle beleidsplannen, programma's en nota's (gesitueerd per dienst ofwel een centrale 'duurzaamheidsambtenaar')
3. een meer homogene bevoegdheidsverdeling bij de politieke vertegenwoordigers binnen de deputatie, enz.... Wat dit laatste betreft zou er een bijkomende stimulans uitgaan van het plaatsen van milieurelevante beleidsdomeinen zoals economie en ruimtelijke ordening onder de hoede van de gedeputeerde die ook verantwoordelijk is voor milieubeleid.
4. in elk departement en in elke dienst één of enkele gangmakers. Een gangmaker is een ambtenaar, die een voorbeeldfunctie heeft op vlak van duurzaamheid, de nodige kennis bezit en de interne milieuzorg van de provincie mee helpt verzekeren. De gangmaker wordt bij voorkeur als min of meer neutraal en objectief waargenomen door alle partijen, en moet zorgen dat men vertrouwd is of wordt met zijn of haar persoon.

4. Kostenbateneffectiviteitsanalyses

Het systematisch hanteren van indicatieve kostenbateneffectiviteitsanalyses ⁴ bij het verwezenlijken van belangrijke beleidsbeslissingen is noodzakelijk. Aangezien

³ Thema's zijn bv. Verzuring, Verdroging, Vermesting,... Compartimenten zijn bv. water, bodem, lucht,...

⁴ Daarbij wordt best gebruik gemaakt van vergelijkende levenscyclusanalyses (LCA's).

het milieu onder sterke druk staat, en de milieu-uitgaven van de provincie beperkt zijn, zijn dit soort efficiëntie-afwegingen noodzakelijk. Maar ook bij het integreren van milieumaatregelen in andere beleidsdomeinen (**zie punt 3**) is een dergelijke analyse aangewezen.

(Ontwerp)beslissingen moeten systematisch getoetst worden aan vooraf opgestelde criteria van goed bestuur qua duurzame ontwikkeling. Voor belangrijke dossiers zou systematisch een plan-MER moeten opgesteld worden. Dergelijk rapport zou naast enkele beleidsopties altijd de nuloptie moeten onderzoeken.

5. Inspraak en participatie

Burgers en verenigingen zijn het menselijk kapitaal van de provincie. Door hen in een vroeg stadium te betrekken bij het beleid, creëert men ook een maatschappelijk draagvlak, zodat met achteraf geen weerstand meer ondervindt bij de uitvoering. Door medeverantwoordelijkheid te geven aan bewoners krijgt de lokale dynamiek een kans en wordt "verz(e)uring" tegengegaan. Omdat de provincies doorgaans verder van de bewoners staan dan de gemeente moeten ook extra inspanningen gedaan worden om mensen op de hoogte te brengen van initiatieven en plannen.

Daarnaast kunnen in het kader van het landbouwbeleid en het milieubeleid ook initiatieven ontplooid worden waarbij concreet samengewerkt wordt met **milieu- en natuurbewegingen**. Een fietsroutenetwerk kan uitgewerkt worden in samenwerking met lokale natuur- en milieuverenigingen, een provinciegrond kan in beheer gegeven worden van een natuurvereniging,...

Samenwerken in het beleid betekent natuurlijk niet dat beleidsmakers niet meer hoeven te beslissen. Na een open maatschappelijk debat volgt een doortastende politieke beslissing.

Voor inspraak en participatie bij duurzame ontwikkeling, mag men ook de **PMiNa-Raad** niet vergeten. Dankzij hun samenstelling (zie bijlage 1), kunnen zij inhoudelijk advies geven dat tevens ook gedragen is door de sociaal-economische sector en verschillende maatschappelijke actoren. Om daadwerkelijke participatie te bereiken, dient actief overleg te gebeuren in een vroege fase van de opmaak van beleidsnota's. Alleen op die manier kunnen nog grote aanpassingen gebeuren. Adviezen in een later stadium, resulteren immers vaak in aanpassingen op het niveau van punten en komma's. Buiten de formele adviesvraag zou in de volgende legislatuur er meer werk moeten gemaakt worden van informele inspraak, zonder dat daardoor de opmaakperiode verlengt.

De inspraakmogelijkheden zijn ten opzichte van vroeger algemeen reeds sterk verbeterd. Wij vragen nu ook extra aandacht voor het opnemen van een antwoord op de bezwaren, in het milieuvergunningbesluit.

6. Gebiedsgericht beleid

Gebiedsgericht beleid is als concept door de provincies met open armen ontvangen toen hun bestaan volop in vraag werd gesteld. Het provinciale niveau staat immers dicht bij de bevolking dan het Vlaams gewest, en kan toch het louter lokale overstijgen. In woorden werd daarom reeds veel gesproken over

een beleid per streek ⁵, maar in de praktijk blijkt het erg moeilijk om los te komen van de historisch gegroeide, rigide administratieve grenzen van gewesten, provincies en gemeenten.

Toch zijn er in de provincie Antwerpen heel wat opportuniteiten wat betreft gebiedsgericht beleid. Dit vergt zowel van de administratie als van de gedeputeerden en provincieraadsleden extra inzet op gebied van overleg, het opzetten en managen van flexibele structuren, en het soepeler inzetten van personeel en financiële middelen.

7. Kwaliteitsbewaking

Een betere bewaking van de kwaliteit van de uitvoering van het beleid, met actieve opvolging en toetsing aan de vooropgestelde doelstellingen is noodzakelijk. Deze bewaking is eveneens belangrijk bij de uitvoering van taken opgelegd door hogere overheden, of het nakomen van verplichtingen uit bilaterale overeenkomsten zoals o.m. de Samenwerkingsovereenkomst. M.b.t. dit laatste bleek bijvoorbeeld de uitvoering van het vorige convenant op een aantal vlakken tekort te schieten. Hierbij verwijzen we naar enkele weinig gemotiveerde antwoorden van het bestuur aan de PMiNa-Raad.

8. Koken kost geld

Mooie plannen en actieprogramma's impliceren dat er bedragen in de begroting worden voorzien, die een goede uitvoering ervan mogelijk maken.

9. Kwantificeren van doelstellingen

Om de milieugebruiksruimte van de provincie Antwerpen ⁶ te kwantificeren kunnen binnenkort de indicatoren van de milieubarometer gebruikt worden. De milieubarometer is immers een middel en mag geen doel op zich vormen. Er dient dringend werk gemaakt te worden van de nulmeting. Ook moeten de normen uit beleidsdocumenten of verdragen van hogere overheden omgezet worden naar concrete cijfers voor de eigen regio. Al deze cijfers moeten vertaald worden in kwantitatieve milieudoelstellingen, die de verdere basis voor het beleid kunnen vormen.

Als eerstvolgende stap zou een bindend actieplan moeten opgesteld worden met concrete maatregelen om de milieugebruiksruimte en de afwenteling van de milieulasten van de provincie op derden te beperken.

III. De provincie heeft verschillende gezichten

De visie van de provincie Antwerpen op vlak van duurzame ontwikkeling zou er volgens ons zo kunnen uitzien :

⁵ In dit verband spreekt men van een streek, wanneer een bepaalde regio een duidelijke samenhang vertoont op ruimtelijk, economisch, sociaal en/of cultureel vlak. Streken verschillen naargelang het uitgangspunt. Zo kan men streken gaan onderscheiden binnen de structuurplanning, bekkens bij Integraal Waterbeheer, vervoersregio's binnen mobiliteitsbeleid, enz...

“De provincie zorgt er voor om, binnen haar eigen bevoegdheden en grenzen een gezonde leefruimte te scheppen, met ruime aandacht voor de natuurlijke samenhang tussen biotopen, waterlopen en grondwater en dit in harmonie met duurzaam ondernemen, wonen, werken, transport en recreatie.”

Op het vlak van milieu en natuur heeft de provincie verschillende gezichten, al naargelang de functie die ze uitoefent. Zo onderscheiden we de regulerende functie, de coördinerende functie en de ondersteunende functie.

Het is onmogelijk te zeggen dat de ene functie belangrijker zou zijn dan de andere, de provincie moet op ALLE vlakken een sterk signaal geven.

III.1. De Regulerende functie

Om haar regulerende functie waar te nemen, beschikt de provincie over een aantal beleidsinstrumenten. Deze kunnen we rangschikken als volgt : sociale, economische en juridische instrumenten. In de parabel van de ezel wil men het dier aanzetten te stappen door hem eerst te aaien, dan een wortel voor te houden en als dit nog niet helpt, te slaan met een zweep. In het milieubeleid kan de provincie kiezen uit overtuigen, aansporen of verplichten/verbieden.

1. Sociale instrumenten

Het eerste sociaal instrument dat de provincie als openbaar bestuur in handen heeft is het geven van **het goede voorbeeld**. Hoe kunnen immers mensen overtuigd worden om afval te voorkomen, het gebruik van pesticiden stop te zetten of duurzaam te bouwen als de overheid dat niet zelf doet?

Bezoekers kijken raar op als ze zien dat in ongebruikte vergaderzalen, gangen en ontvangstruimten het licht (vaak gloeilampen en zelfs halogeenspotjes) uren nutteloos blijft branden in het provinciehuis. Dit roept immers vragen op inzake duurzaam beleid en stuit de mensen tegen de borst : ‘dat is van mijn belastingsgeld...’.

Het consumptiepatroon van provincies heeft trouwens niet alleen een voorbeeldwaarde. Als regionale overheden consequent kiezen voor ecologisch verantwoorde technieken en processen, kan dit een grote stimulans betekenen voor de tewerkstelling in ondernemingen die hierop inspelen.

Plaatsen waar veel bezoekers gebruik maken van de provinciale infrastructuur zoals (recreatie)parken, lenen zich bijzonder goed om de provinciale voorbeeldfunctie inzake duurzame ontwikkeling in de kijker te plaatsen. In bijlage 2 geeft de PMiNa-Raad een reeks suggesties.

Een tweede sociaal instrument bestaat uit **educatie en sensibilisatie**. De provincie kan de gemeentebesturen, werkgevers- en werknemers, verenigingen, adviesraden en burgers overtuigen om de principes van duurzame ontwikkeling toe te passen. Daartoe kan ze kiezen uit tentoonstelling, info-borden, folders, vormingsavonden, artikels in lokale pers, vrijwillige overeenkomsten, enz... Onderzoek heeft uitgewezen dat iemand al 7x iets moet gelezen hebben om het blijvend in gedachte te kunnen houden. Als geïnteresseerde doelgroep vind je natuurlijk de leden van milieuverenigingen en milieuraden, maar het is veel nuttiger zich in de eerste plaats te richten naar de andere sectoren zoals bv.

sportraden, socio-culturele verenigingen, seniorenclubs, landbouwraden, wijkraden, middenstandsverenigingen,...).

2. Economische instrumenten

Zeer effectief en efficiënt zijn ook de economische instrumenten, die de provincie kan toepassen om beleidskeuzes sneller doorgang te laten vinden binnen de maatschappij, zoals bijvoorbeeld subsidies. Dit wordt soms de katalysatorfunctie van de provincie genoemd.

De provincie heeft het subsidiebudget gedurende de jaren drastisch teruggeschoefd omwille van besparingen en overlap met andere overheden. Nochtans verdienen enkele subsidies wel een bijzondere aandacht (zie bijlage 2). Verder adviseert de PMiNa-Raad het opnemen van een aantal criteria voor duurzaamheid in de verschillende sectorale subsidies (vb. voor culturele evenementen, monumentenzorg, huisvesting, economische subsidies, landbouwsubsidies ⁷...). Daarbij is het ook van belang om bij de opmaak en goedkeuring van de begroting, een doorlichting te maken naar efficiëntie op vlak van milieu, natuur en 'duurzaamheid' (vb. uitgavenposten die elkaar tegenwerken, ecologische kosten/baten - zie eerder).

3. Juridische instrumenten

Hier is vooral de vergunningverlening van belang en de opmaak van plannen die juridisch afdwingbaar zijn, zoals provinciaal ruimtelijke uitvoeringsplannen (PRUP). De milieu-inspectiebevoegdheid voor klasse I-vergunningen ligt bij het Vlaams gewest.

a) De provincie kan als **vergunningverlenende overheid voor klasse 1-inrichtingen** meer systematisch gebruik maken van haar bevoegdheid om, naast de algemene en sectorale milieuvergunningvoorwaarden van Vlarem II, ook *bijzondere* milieuvergunningvoorwaarden op te leggen bij individuele vergunningen.

Deze bijzondere milieuvergunningvoorwaarden kunnen gericht zijn op het garanderen van de regionale milieukwaliteit. In gebieden waar de maximale draagkracht is bereikt of reeds overschreden, mag geen verdere milieubelasting meer worden toegestaan, ook al respecteert zo'n verdere milieubelasting de vergunningvoorwaarden van Vlarem II. Voor het definiëren en vastleggen van de gewenste milieukwaliteit moet de provincie verder kijken dan de milieukwaliteitsnormen die in Vlarem zijn opgenomen. Als de provincie hierbij wordt teruggefloten in beroep, met als argument 'concurrentievervalsing', dienen alle provincies samen de hogere overheid te wijzen op het belang van gebiedsgericht vergunningen. In de verre toekomst zouden zgn. '**stolpvergunningen**' kunnen ontstaan : De bedrijven zouden zelf kunnen bepalen hoe ze de milieudoelstellingen invullen. Boven een groep bedrijven zou een denkbeeldige stolp worden geplaatst. De vergunningen worden dan afgestemd op de evolutie van de milieukwaliteit in de stolp.

⁷ Zo werd er in 2004, 1.007.345 euro uitgegeven aan subsidies voor wetenschappelijk onderzoek en ondersteuning van de landbouw, tuinbouw en veeteelt (gewone uitgaven, Landbouw en Visserij, code 72 – GU-overdrachten)

b) De provincies hebben ook een belangrijke rol bij de **grondwaterwinning**. Als vergunningsverlenende overheid moeten ze erop toezien dat er zeer spaarzaam omgesprongen wordt met het grondwater. Om verdere uitputting tegen te gaan moeten de vergunde debieten jaar na jaar dalen (zie verder hoofdst. IV.1 Water). Ook zouden **energiebesparende maatregelen** als bijzondere voorwaarden voor vergunningen telkens moeten geïntegreerd worden. Verder verdienen de bestrijding van **licht-, geur- en geluidshinder** voldoende aandacht en moeten tevens Vlaamse en Europese beleidslijnen in de praktijk omzet worden.

c) Met aandrang vraagt de PMiNa-Raad om rekening te houden met de adviezen van de PMVC. Als de Deputatie een afwijkende beslissing neemt, kan dit enkel als dit duidelijk en helder wordt gemotiveerd, vanuit een duurzaam milieubeleid.

d) De PMiNa-Raad pleit er ook voor dat de provincie een databank op de website plaatst i.v.m. de goedgekeurde milieuvergunningen aan bedrijven als service naar de burger, middenveld (vakbonden - milieubewegingen) en bedrijfsleven (cfr. provincie Oost Vlaanderen). Inzake openbaarheid van bestuur lijkt ons dit een goede zaak.

e) De provincie kan de handhaving van de wetgeving inzake milieu en ruimtelijke ordening ondersteunen en deze wetgeving aanvullen door **via provinciale ruimtelijke uitvoeringsplannen** (PRUP) sites af te bakenen voor o.a.

- opslag, ontwatering en overslag van (verontreinigd) slib
- natuurverbodingsgebieden
- kleinstedelijke gebieden
- overstromingsgebieden en oeverzones (Deelbekkenbeheersplannen)
- mestverwerking

Door de Europese ingebrekestelling van het Vlaams mestbeleid zal de nood aan mestverwerking toenemen. Ook in het vorige memorandum sprak de PMiNa-Raad over de opmaak van PRUP's voor mestverwerking. Naast deze 'end-of-pipe' oplossing pleit de PMiNa-Raad wel voor een geleidelijke warme sanering van de sector, als brongerichte maatregel.

De provincie moet ook haar ruimtelijke ordeningsbeleid en haar vergunningenbeleid afstemmen op nieuwe noden (vb. windenergie).

Wat het aanduiden van natuurverbodingsgebieden en ecologische infrastructuur van boven-lokaal belang betreft, kregen de provincies bevoegdheden door de goedkeuring van het RSPA maar hier werd tot op heden nog geen enkele uitvoering aan gegeven door de opmaak van een PRUP. De afbakening ervan moet met voldoende kennis ter zake gebeuren, en daarbij kunnen de natuurverenigingen die actief zijn binnen de provincie een constructieve bijdrage leveren. Bovendien wordt via deze samenwerking het draagvlak verbreed.

f) De PMiNa-Raad vraagt ook om bij de beroepen over stedenbouwkundige vergunningen en bij de opmaak van PRUP's, de **watertoets** kritisch toe te passen. Het is voor ons alvast niet mogelijk dat er nog bijkomende bebouwing/activiteit wordt toegelaten op recent overstroomde gebieden⁸ en

⁸ zie het ontwerp Uitvoeringsbesluit Watertoets

potentiële retentiegebieden. Bij de opmaak van PRUP's dient men ook rekening te houden met aspecten van licht-, geur- en geluidshinder.

III.2. De coördinerende functie

Het is absoluut noodzakelijk dat de provincieraad zich bezint over de coördinerende rol die de provincie Antwerpen kan spelen m.b.t. gebiedsgericht beleid. Deze coördinatie dient zowel horizontaal (vb. tussen (para)provinciale instellingen, diensten, intercommunales waarin de provincie participeert, waterschappen...) als verticaal (tussen lagere en hogere overheden) te gebeuren. Coördinatie impliceert bovendien visievorming en het innemen van duidelijke standpunten.

Dat de provincie deze taak ernstig neemt zien we in de oprichting van het Landschapspark de Voorkempen en het Stadsrandbos Zuid. De PMiNa-Raad wil er wel voor waarschuwen om de andere actoren op het terrein, nl. de milieu- en natuurverenigingen een actieve rol te laten spelen en niet hun taken te willen 'overnemen'.

Bij de bosgroepen kan de coördinerende functie nog verder worden uitgebouwd door de boseigenaars te stimuleren hun bossen duurzaam te beheren met oog op een FSC-groeps-certificering.

III.3. Ondersteunende functie

Als voorbeeld van de ondersteunende rol van de provincie wordt hierna de onderzoekscentra van de Provinciale dienst voor land- en tuinbouw (PDLT) aangehaald en de regiowerking van het PIH :

Het **provinciaal landbouwbeleid** - en meer bepaald van de provinciale onderzoeksinstellingen - is er nog voor een belangrijk deel op gericht om de intensieve teelten verder te 'perfectioneren'. Om deze trend te keren, zou een substantieel deel van de beschikbare fondsen moeten ingezet worden voor onderzoek naar ecologische teelten en technieken, of voor een degelijke begeleiding en voor landbouwers die van intensieve naar biologische⁹ of geïntegreerde teeltwijzen willen overstappen. Ook pleit de PMiNa-Raad er voor om subsidies te verlenen voor duurzame landbouw (bijvoorbeeld om biologische landbouw te stimuleren). Ook zou een nieuwe taak erin kunnen bestaan om ervaring op te bouwen inzake beheerslandbouw (erosievermijdend werken, werken met behoud van KLE's, rationeel watergebruik, ...) ¹⁰.

De ondersteunende rol van de provincie komt nergens zo goed tot uiting als bij de **regiowerking van het PIH**. In uitvoering van de Samenwerkingsovereenkomst, is hier een gans pakket taken weggelegd. Denken

⁹ biologische landbouw heeft talloze voordelen op gebied van milieu (geen schadelijke pesticiden, tot 4x meer CO₂ fixatie in de bodem,...), gezondheid, dierenwelzijn en natuur.

¹⁰ Advies van de PMiNa-Raad over de ontwerp Beleidsnota Land- en Tuinbouw, 16 feb. 2006

we maar aan de ondersteuning van de gemeenten bij hun afvalbeleid, bescherming van specifieke biotopen en soorten. Maar ook het takenpakket van de gemeenten evolueert, en dit vaak sneller dan hun eigen kennis en middelen. De PMiNa-Raad denkt aan enkele bijzondere taken voor de regiowerking van het PIH :

1. Na de effectieve afbakening van de natuurverbingsgebieden zullen de gemeenten instaan voor het onderhoud, samen met de landbouwers.
2. Extra ondersteuning van kleine gemeenten bij het uitvoeren van hun milieu- en natuurbeleid. Kleine gemeenten hebben vaak een zeer beperkt milieu- en natuurdienst.
3. De VLM is bevoegd voor het uitvoeren en inrichtingen van ruilverkavelingen. Eens de ruilverkaveling is opgeleverd is het de gemeente die instaat voor het verdere beheer, wat geen eenvoudige opdracht is. De provincie zou de gemeenten hierbij kunnen ondersteunen.

Voor **gans het PIH** ziet de PMiNa-Raad zijn opdracht heel wat ruimer dan nu het geval is. Eerst en vooral zou er mogelijkheden en middelen moeten vrijgemaakt worden voor wetenschappelijk onderzoek: bv. 'remmen balen gierstenstro in vijvers, de algenbloei door het vrijkomen van bepaalde stoffen uit deze balen en welke stoffen zijn dit precies ?¹¹. Daarnaast is beleidsondersteunend onderzoek van groot belang (bv. vergelijkende studie KWZI, effect van KLE's op de opbrengst van landbouwgewassen). De resultaten van het onderzoek moeten gepubliceerd worden in gerenommeerde internationale tijdschriften, waardoor het PIH een toonaangevende wetenschappelijke instelling genoemd kan worden¹². Daarnaast is het beleidsondersteunend en beleidsvoorbereidend onderzoek direct nuttig voor zowel het provinciale beleid als voor het gemeentelijk beleid (Regiowerking).

IV. Een concrete agenda voor de provincie

De PMiNa-Raad wil hier geen opsomming geven van al de belangrijke thema's op milieu- en natuurgebied. Vele voorbeelden werden immers al aangehaald in de vorige hoofdstukken. De PMiNa-Raad wenst eerder in dit hoofdstuk enkele zeer belangrijke materies aan te kaarten die in de vorige legislatuur onvoldoende aan bod zijn gekomen, en die nu dringend op de politieke agenda moeten geplaatst worden :

¹¹ Advies van de PMiNa-Raad over het Natuurbeheer in het Provinciaal Domein Prinsenspark, naar aanleiding van een studiebezoek op 24 mei 2003

¹² advies van de PMiNa-Raad over een project gezondheidsanalyse en wetenschappelijk onderzoek aan het PIH, dec. 03

IV.1 Water

De visie die de PMiNa-Raad hier uiteenzet gaat over de middellange termijn. We moeten immers ook 'over' de termijnen van 6 jaar denken.

Bevoegdheid over grondwater

Het is voor de dienst Waterbeleid zeer moeilijk om aan een volledig geïntegreerd waterbeleid te doen, omdat de provincie niet de bevoegdheid heeft over het grondwater. Bevoegdheidsversnippering belemmert het integraal gebiedsgericht plannen. Het beleid inzake grondwater vereist een betere verticale afstemming tussen de VMM (bevoegd voor zowel grondwater, het beheer van categorie 1 onbevaarbare waterlopen en de waterkwaliteit enerzijds) en de andere waterbeheerders (provincies voor 2de categorie onbevaarbare waterlopen, gemeenten voor de 3de categorie onbevaarbare waterlopen, De Scheepvaart nv en Waterwegen en Zeekanaal nv voor de bevaarbare waterwegen) anderzijds. Dit moet geregeld worden op het niveau van de bekkenbeheersplannen.

In vergelijking met wateroverlast zal **verdroging** in de nabije toekomst waarschijnlijk nog een groter probleem worden in de provincie Antwerpen. We kunnen daarom zelfs de vraag stellen of het wel nog verantwoord is om het schaarse grondwater te gebruiken als drinkwater voor burgers (PIDPA) of voor de veeteelt (landbouw), als proceswater (bedrijven) of als irrigatiewater (grasland, tuinbouw en akkerbouw). Zoals reeds eerder gesteld zouden in ieder geval de vergunde debieten bij elke nieuwe termijn moeten dalen. Als alternatief stelt de PMiNa-Raad gebruik van grijswater of hemelwater voor.

Met betrekking tot drinkwaterwinning in de provincie Antwerpen, zou het nuttig zijn om de beschikbare knowhow inzake grondwaterwinning en oppervlaktewaterwinning samen te brengen.

Grijswaternet

Voor nieuwbouwwijken adviseert de PMiNa-Raad om steeds naast het drinkwaternet ook een grijswaternet aan te leggen. Dit net wordt dan gevoed door het effluent van een lokale waterzuivering. Grijswater kan voor alle laagwaardige huishoudelijke toepassingen gebruikt worden.

Het voordeel van grijswater t.o.v het gebruik van hemelwater merkt men in warme droge zomers. Promoot men gebruik van hemelwater, dan is er minder afname van drinkwater. De drinkwatermaatschappijen passen hun capaciteit aan, met als gevolg risico op drinkwatertekorten in lange droge periodes. Dit probleem heeft men niet met grijswater : in droge periodes stijgt het drinkwatergebruik waardoor men automatisch meer grijswater heeft ook. Op plaatsen waar er geen gebruik kan gemaakt worden van grijswater, moet uiteraard zoveel mogelijk hemelwater kunnen benut worden, vóór men drinkwater aanspreekt.

Vanwege allerlei juridische problemen en onzekerheden is het niet aan te raden een grijswaternet uit te bouwen in bedrijvenczones. Hier kunnen wel bassins gebouwd worden voor de opvang van hemelwater, per bedrijf ofwel centraal in de bedrijvenczone.

Voor de **dienst Waterbeleid** zijn er extra middelen nodig, zodat zij modelleringstudies kan laten uitvoeren¹³

IV.2 Energie

Geen energie verspillen

Het klimaat verandert, de olieprijsen blijven stijgen en de klassieke brandstofvoorraden raken langzaam op. Tijd om het energiebeleid over een andere boeg te gooien. Stap één is, zoals altijd : **preventie** ! Zo weinig mogelijk energie verspillen.

In maart 1997 werd door de nv ETAP een Verlichtingsstudie "Relighting Provinciehuis Antwerpen - Een visie in verlichting" uitgevoerd. Hieruit bleek dat door de keuze van de meest geschikte apparatuur inzake binnenverlichting reeds tot 80% kon worden bespaard. Nu, 9 jaar later is er van de adviezen uit deze studie maar weinig te merken.

Alle provinciale gebouwen (incl. scholen, paraprovinciale instellingen, enz..) en wegen zouden toch uitrust moeten zijn met de meest energiebesparende lampen en armaturen.

Om alle REG-projecten van isolatie, gebruik van hoogrendementsketels, zonneboilers ed. te integreren lijkt het ons nuttig een energiezorgsysteem in de provinciale gebouwen in te voeren. Dit kan rechtstreeks gekoppeld worden aan het bestrijden van lichthinder.

Groene energie gebruiken

Sinds de vrijmaking van de energiemarkt heeft de provincie meer mogelijkheden om duurzame energie te gebruiken op haar grondgebied. Wij vragen daarom twee duidelijke acties: ten eerste dat de provincie de stroom die ze zelf aankoopt vergroent (bij voorkeur 100% groene stroom, prijsbewust en lokaal geproduceerd). Zo besliste de provincie Oost-Vlaanderen in 2005 om voor 100% groene energie aan te kopen. West-Vlaanderen en Limburg zullen wellicht volgen.

Groene stroom kopen ondersteunt ook de ontwikkeling van nieuwe projecten in Vlaanderen.

De provincie dient ook voor aankoop van nieuwe wagens voor het eigen wagenpark een 'milieutoets' uit te voeren. Hierbij kan ook de ecoscore van VITO gebruikt worden (www.emis.vito.be/autoverbruik).

Hernieuwbare energie opwekken

De PMiNa-Raad dringt er op aan dat de provincie acties onderneemt om op haar grondgebied zo veel mogelijk duurzame of hernieuwbare energie op te wekken: warmtekrachtkoppeling, grote of kleine windturbines, biomassaprojecten, zonneboilers,...

¹³ advies van de PMiNa-Raad over de ontwerp actieplannen voor de opmaak van de DuLo-waterplannen, 16 feb. 06

Inwoners aanmoedigen

Inzake energie zou de provincie veel soorten subsidies kunnen verstrekken. Denken we maar aan subsidies voor zonneboilers, fotovoltaïsche panelen, e.d. De PMiNa-Raad is niet tégen dergelijke subsidies, maar acht ze niet prioritair. Naast het feit dat er reeds andere overheden en intercommunales dergelijke subsidies verstrekken, denken we dat het zinvoller is om mensen aan te sporen maatregelen te nemen om energieverstopping tegen te gaan. We denken hierbij aan **subsidies voor energie-armoedebestrijding**. Mensen met zeer lage inkomens wonen immers vaak in oude ongeïsoleerde woningen. Ze hebben niet de middelen om te investeren in dubbele beglazing, dakisolatie ed. Door de stijgende energieprijzen wordt het alleen maar erger. Als de provincie voor deze doelgroep subsidies kan uittrekken, is dit duurzame ontwikkeling in het kwadraat: goed voor het milieu, sociaal rechtvaardig én bovendien zorgt dit voor bijkomende tewerkstelling en economische groei in de sectoren isolatiematerialen, de voor de Kempen belangrijke glasproductie en bijkomend ook in de verbouwingssector.

Om burgers rationeel met energie te laten omgaan en tegelijk hun energiegebruik te vergroenen, kunnen ook projecten zoals de 'Milieuvriendelijke Winkel' of 'Klimaatwijken' hierbij helpen.

IV.3 Mobiliteit

De provincie moet, zoals ze dat in het verleden reeds heeft gedaan, resoluut de kaart blijven trekken van het openbaar vervoer en de fiets. Zo is het belangrijk dat alle **provinciale gebouwen en domeinen ook zonder auto bereikbaar** zijn. In geen geval kunnen er voor de PMiNa-Raad extra autowegen worden aangelegd, zoals het voorstel van de nieuwe verbindingsweg Nx te Stabroek en Kapellen¹⁴, zonder verschillende alternatieven zoals openbaar vervoer en herinrichting van bestaande wegeninfrastructuur terdege onderzocht te hebben. Vlaanderen bezit vandaag al het meest fijnmazige wegennet van Europa. De karig beschikbare open ruimte nog méér versnipperen voor koning auto kan echt niet.

De bevoegdheden moeten maximaal aangewend worden om een samenhangend en ambitieus trage-wegenbeleid te voeren: met het oog op recreatie, maar ook voor het dagdagelijks verkeer tussen verschillende wijken, dorpen en gehuchten.

De provincie heeft de afgelopen bestuursperiode veel aandacht besteed aan recreatieve fietsroutes. **Functionele fietsroutes** zijn echter veel belangrijker om een het hoofd te bieden aan de mobiliteitsknoop en dit in zowel verstedelijkte gebieden als buitengebieden. Nu zijn er nog te veel knelpunten waardoor 'korte verbindingen' vaak onderbroken zijn. Voor zover mogelijk dient men gebruik te maken van alternatieve routes, weg van het drukke verkeer, maar zonder alle zandwegen daarom te willen verharderen. Mogelijk kan de provincie hier sturend en ondersteunend optreden naar de gemeenten toe.

¹⁴ Advies op eigen initiatief van de PMiNa-Raad over 'De geplande aanleg van de nieuwe verbindingsweg Nx te Stabroek en Kapellen', 19 mei 2005

Een eenvormige en duidelijke bewegwijzering, met aanduiding van het aantal kilometer is ook dringend nodig. Nederland toont hoe het kan.

Provincies kunnen fietsen, autodelen en openbaar vervoer ook stimuleren in het kader van hun verantwoordelijkheid als coördinator bij de uitwerking en opvolging van **vervoersplannen** voor bedrijvzones, scholengemeenschappen en grootschalige evenementen: aandacht voor collectief vervoer en voor voetgangers en fietsers. Daarnaast zou de opmaak van een bedrijfsvervoersplan voor het eigen personeel niet misstaan.

IV.4 Afval

Het Uitvoeringsplan Huishoudelijk afval bepaalt dat er een aantal voorbehandelingsinstallaties dienen bij te komen om het tekort aan verwerkingscapaciteit op te vangen. De provincie speelt een coördinerende wat betreft eindverwerking. Momenteel is enkel de voorbehandelingsinstallatie van Geel gerealiseerd.

Het kerntakendebat voorziet dat de provincies tegen einde 2007 de "organisatie" van de eindverwerking op zich nemen. Hiermee wordt bedoeld dat de provincie, om de Vlaamse doelstellingen te halen, in een aantal gevallen bindend kan optreden binnen het kader van de Vlaamse beleidsbepalingen. Slechts als er geen structurele en duurzame oplossing gevonden wordt, kan de provincie zelf een eindverwerkingsinstallatie bouwen en exploiteren. Alle provincies zouden op hun grondgebied voortrekker moeten zijn van een modern afvalbeleid waarin resoluut de kaart van voorbehandeling van restafval wordt getrokken. In 2012 moet alle restafval verwerkt worden in een voorbehandelingsinstallatie.

Daarnaast moeten de provincies hun rol als coördinator en stimulator ten volle spelen. Onder andere door het aanporren van gemeentes die op het gebied van afvalbeleid achterblijven.

Net zoals bij energie eerst zuinig gebruik moet gepromoot worden, is het essentieel dat hier voorkóming van afval prioritair gesteld wordt. Hierin kan de provincie ook een rol spelen (o.a. voorbeeldfunctie).

IV.5 Toerisme en het beheer van provinciale domeinen

Zachte recreatie

De provincies zijn actief rond recreatie en ontspanning. Terecht. Maar recreatie en ontspanning gebeurt niet in het luchtledige. Investerings in recreatie en ontspanning zijn maar zinvol als er ook een mooi landschap is, gezonde lucht en proper water. En als de recreatie van de ene niet de ontspanning van de andere in het gedrang brengt.

In het dichtbevolkte Vlaanderen betekent dit in elk geval dat er veel aandacht moet gaan naar zachte recreatie. Harde recreatie kan alleen in welbepaalde en speciaal daarvoor uitgeruste gebieden. De infrastructuur moet beperkt worden (met respect voor de draagkracht van elk gebied), opgetrokken in ecologisch verantwoorde materialen en geïntegreerd in het landschap.

Natuurontwikkeling

Er moeten ook voldoende inspanningen geleverd worden om natuurontwikkeling kansen te bieden om de balans in evenwicht te houden. Hiertoe kan ook samengewerkt worden met natuurverenigingen: kennis en inzichten kunnen overgedragen worden.

Pesticidenvrij

De provincie Antwerpen slaagde er in om haar pesticidengebruik reeds drastisch te reduceren. In het openbaar groen kan het gebruik met relatief weinig inspanningen worden teruggedrongen; op verhardingen verloopt de reductie moeizamer en moet er geïnvesteerd worden in omvormingen van bestaande verhardingen en in alternatieve technieken. Door deze inspanning dragen provincies niet alleen zorg voor hun eigen werknemers en inwoners maar vervullen ze tevens een belangrijke voorbeeldfunctie.

De provincie dient bij ontwerp, aanleg en beheer van openbaar groen en verhardingen rekening te houden met een beheer zonder bestrijdingsmiddelen. Een goed ontwerp voorkomt veel problemen. En daarnaast moeten inwoners aangemoedigd worden om zelf ook het eigen gebruik te verminderen en stop te zetten. Dit kan via projecten zoals gifvrije wijken, wedstrijden ecologische omvorming van de tuin, informeren over alternatieven voor onkruidbestrijding op verhardingen, enz..

IV.6 Interne milieuzorg

Een strikter beleid qua interne milieuzorg is nodig, met o.a. een uniform 'groen' aankoopbeleid voor alle (para)provinciale diensten, en 'groene' modelbestekken voor de uitvoering van infrastructuurwerken,...Nu gebeurt het bv. dat er in groendomeinen structuurwerken gebeuren in niet FSC-gelabeld tropisch hardhout, omdat de onderaannemer 'niet op de hoogte was'. Voor de PMiNa-Raad is dit tweesporenbeleid onaanvaardbaar : enerzijds de mooie principes die in beleidsverklaringen staan (incl. b.v. milieudoelstellingen) en anderzijds de praktijk van aankoop en beheer door provinciale diensten die daar geen rekening mee (hoeven) te houden !? Zowel aannemers als onderaannemers moeten in zowel de provinciale als de paraprovinciale diensten de bestekken volgen waarin o.a. het FSC-hout wordt opgelegd. Anders maken we ons zelf wat wijs en verbetert de toestand niet op het terrein.

Door het consequent opleggen van strikte en uniforme milieuvorwaarden voor het uitvoeren van grote infrastructuurwerken kan zonder veel extra investering van middelen, een relatief groot deel van de uitgaven van de provincie een bijkomende positieve milieu-impact hebben.

Om het project 'duurzaam bouwen' op de terreinen van Kamp C méér te laten worden dan alleen goede publiciteit, dienen de principes die er gepredikt worden ook op de eigen infrastructuurwerken en gebouwen toegepast te worden.

Ook om haar voorbeeldfunctie kracht bij te zetten, moet de provincie trachten om initiatieven m.b.t. interne milieuzorg nog meer kansen te geven. Zo is er bijvoorbeeld ook nog veel verbetering mogelijk op het vlak van afvalpreventie, energiebesparende maatregelen, of het ecologisch beheer van de eigen terreinen...

Bijlage 1

De leden van de PMiNa-Raad :

Organisatie		Aantal leden	Vast Bureau
JNM	Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming	2	
Natuurpunt	Natuurpunt	4	x
Red de Voorkempen	Red de Voorkempen	2	
VALK	Vereniging Actiegroep Leefmilieu Kempen	2	
VELT	Vereniging voor Ecologische Leef- en Teeltwijze	2	
VMPA	Vereniging voor Milieueducatie Provincie Antwerpen	2	
ACV	Alg. Christelijk Vakverbond	2	x
ABVV	Alg. Belgisch Vakverbond	2	
ACLVB	Alg. Centrale der Liberale Vakbonden v. België	2	
VEV	Vlaams Netwerk van Ondernemingen	2	
BB	Boerenbond	2	
UNIZO	Unie van Zelfst. Ondernemers	2	
Gemeenten	arr. Antwerpen	1	x
	arr. Mechelen	1	
	arr. Turnhout	0	
UA	Universiteit Antwerpen	2	
VITO	Vlaams Instituut voor Technologisch Onderzoek	2	
Jeugdraad	Jeugdraad	1	
Raad voor Cultuur	Raad voor Cultuur	1	

Bijlage 2

Voorbeeldfunctie

- alle promotiemateriaal van de provincie uit duurzame materialen : balpennen, potloden, latten, vlaggen,...
- ontmoedigen papieren uitnodigen, folders etc. als er toch gedrukt wordt : minimaal aantal
- voor extern drukwerk verplicht opnemen in de bestekken :
 - niet-chloorgebleekt kringlooppapier, afkomstig uit minimaal 75% post-consumer en maximaal 25% pre-consumer
 - gebruik van natuurlijke inkt en alcoholvrije drukpersenvermelden op het drukwerk 'milieuvriendelijke druk'
- brieven met provincielogo voor externe communicatie steeds recto verso
- de inwoners op de hoogte brengen van provinciale initiatieven om het pesticidengebruik af te bouwen, en over de voordelen daarvan
- drankautomaten met hervulbare flesjes ipv wegwerp blikjes in de provinciale gebouwen
- voorkomen van afval in het algemeen
- energiebesparende maatregelen

Subsidies

- Subsidies aan erkende terreinbeherende natuurverenigingen voor de aankoop en het beheer van natuurgebieden (niet alleen langs klasse 2 waterlopen)¹⁵
- Subsidies voor initiatieven van verenigingen en scholen inzake duurzame ontwikkeling
- Subsidies voor Natuur en milieueducatieve (NME)-projecten
- Subsidies voor kleine landschapselementen (KLE)
- Subsidies voor duurzame landbouw (bv. biologische landbouw)

¹⁵ Advies van de PMiNa-Raad over het ontwerp van de begroting Leefmilieu 2006, 26 sept. 2005 en Advies van de PMiNa-Raad over het ontwerp van de begroting Leefmilieu 2005, 16 sept. 2004